

Verenigd door een Buitenstaander

overweging 23 juni 2013, 12de zondag door het jaar C
Dominicuskerk Utrecht

gelezen: Zacharia 12,1.8.10-11; 13,1 – Galaten 3,26-29 – Lucas 9, 18-24

1.

Had u of jij, vroeger, misschien ook een broertje of zusje dat altijd achter je aanliep? Dat je lastig vond, omdat je altijd voor haar of hem moest zorgen. Je moeder zei altijd dat je hem of haar ook mee moest laten spelen, terwijl jij er nu juist naar verlangde bij de groten te horen, zonder haar of hem. Mijn iets jongere broer was toen wij klein waren meestal verkouden en had voortdurend een snotneus, waarin bovendien alle zand van de zandbak leek te hangen. Hij was vaak lastig en wild en was voor wie niet aan zijn manier van praten gewend was haast onverstaanbaar. Ik wilde liever niet te veel met hem in verband gebracht worden. Of was u of jij misschien vroeger zo'n zusje of broertje, steeds het gevoel op zijn best getolereerd te worden en afhankelijk te zijn van de willekeur van anderen? Heb je dat gevoel nog wel eens, of misschien nu wel voor het eerst?

Bij elkaar horen is, groepen zijn – kortom – gevaarlijk. Ze sluiten in en bieden veiligheid, door uit te sluiten en uit te drijven. Gemeenschappen en gezelschappen verbinden wie erbij horen door van anderen te zeggen dat ze er niet bij horen. Op zich is er niets tegen om het een te zijn en het andere niet, man te zijn en geen vrouw, christen te zijn en geen moslim of Jood, maar groepen hebben de neiging om uit te stralen dat datgene wat zij niet zijn *er* eigenlijk ook niet zou moeten zijn. Nederlanders blijken er geen moeite meer mee te hebben naast een homoseksueel te wonen, maar ze zijn steeds minder bereid een alcoholist als buurman of –vrouw te accepteren. Wij geloven dat onze samenleving toleranter is dan ooit, maar hoe verklaren we dat de kinderen die zelfmoord plegen omdat ze zo gepest worden, dat ze zelfs geen zin meer zien in hun leven en er soms zelfs een einde aan maken? En het lijkt een groeiende consensus dat mensen die bepaalde misdaden hebben begaan, deelname aan het maatschappelijke verkeer moet worden ontzegt.

Als wij dus lezen dat Paulus schrijft dat er in Christus geen Jood of Griek meer is, geen slaaf of vrije, geen man of vrouw, dan lijkt hij het over iets te hebben dat volstrekt onmogelijk is. Het gaat er de apostel niet om dat verschillen zouden moeten verdwijnen, maar hem staat een situatie voor ogen waarin verschillen ons niet langer verdelen in meer of minder, beter of slechter, dichter bij God of verder van God af. Dat lijkt voor wie de mensen denkt te kennen een onbereikbaar ideaal, maar Paulus gelooft dat God zelf de revolutie ontketend heeft die voortaan een niet-uitsluitende gemeenschap mogelijk maakt. Niet ooit, maar in rudimentaire vorm nu al. Jezus heeft laten zien, zo meent hij, dat God geen gemeenschap scheidt vanuit degenen die zich als het centrum ervan weten op te werpen, niet vanuit degenen die de macht hebben te definiëren wie er bij 'ons' horen en wie niet. God begint in de Jezus gemeenschap te scheppen bij degenen die door onze definitie van de gemeenschap nu juist buiten de gemeenschap vallen: hoeren en collaborateurs, zieken en gekken. Jezus maakte 'ons' allemaal tot 'ons' door zich bij uitstek met degenen te verbinden waarvan wij liever zien dat zij niet bij 'ons' horen. God, zo vat Paulus het in zijn tweede brief aan de Korintiërs samen, heeft de Gezalfde Jezus voor ons 'tot zonde' gemaakt (2 Kor. 5, 21). Degene met wie Gods rijk begint, is het beeld van datgene waar wij voor weglopen, omdat we liever niet nadenken over de vraag of wij misschien in de verslaafde, de dakloze of de fraudeur ons eigen spiegelbeeld zien. Hij is de gestalte van wat wij proberen weg te duwen en uit te drijven, Hij belichaamt hetgeen waar wij onszelf blind en doof voor proberen te maken, teneinde onszelf te kunnen blijven beschouwen als redelijk en rechtvaardig, als deugdzaam en goed.

De gemeenschap van mensen die hem willen volgen kan zich daarom ook niet gedragen alsof zij zou kunnen bepalen wie er wel of niet bij God horen, al pretendeert zij dat te vaak wel.

Wij komen hier samen in de naam van Jezus, die de dynamiek is van een gemeenschap die steeds opnieuw ontspringt uit het in en onder ons verborgen, maar reëel aanwezige verlangen, werkelijk van en voor elkaar te zijn: als zusters en broeders die elkaar dankzij hun verschillen opbouwen en in hun verbondenheid steunen.

2.

Samenlevingen die in een crisis zijn geraakt, die getekend zijn door diepe wonden en een diepe verdeeldheid, die blijken soms met name vooruit geholpen te kunnen worden door iemand die zelf slachtoffer was van de situatie. Nelson Mandela, die in de periode van Apartheid in Zuid-Afrika langdurig in de gevangenis zat en die juist daardoor in de volgende periode de tegenstellingen tussen de verschillende groepen enigszins kon overbruggen, is waarschijnlijk het meest bekende voorbeeld. Blijkbaar hopen mensen op leiders die geleden hebben onder dezelfde moeilijkheden waarvan zij zich slachtoffer van voelen, maar die tegelijkertijd laten zien dat dit lijden niet tot de ondergang leidt. Als straks Nelson Mandela sterft, zal ongetwijfeld blijken hoe in onze wereld soms iets vervuld wordt van de profetie van Zacharia: 'Zij zullen opzien naar hem die zij doorstoken hebben... zij zullen om hem klagen, zoals men klaagt om de eerstgeborene.' Degene die eerder hardhandig uit de samenleving verwijderd was kon juist daarom uitgroeien tot het symbool van een nieuw begin.

Maar zoals tot nog toe steeds in de geschiedenis, is Zacharia's profetie ook in Zuid-Afrika hooguit half vervuld. 'Ik zal... een geest van mededogen uitstorten, die hen tot bidden brengt', zo lazen wij; er is weinig aanleiding om te denken dat deze geest onverkort heerst in het huidige Zuid-Afrika – of in welk ander deel van de wereld dan ook. Zoals er na de Apartheid in Zuid-Afrika nog volop sprake is van zwart en van wit, zo is er na de val van de Berlijnse Muur in Duitsland nog sprake van Oost en van West en wij zien en horen dagelijks hoe in Europa dankzij de crisis weer volop sprake is van Grieken en Duitsers, Spanjaarden en Nederlanders. Ook binnen de kerken, ook in onze eigen kerk zitten de tegenstellingen muurvast en is er weinig te merken van een overheersende geest van mededogen en gebed, van een nieuwe openheid voor elkaar en voor God, die alleen in staat is ons werkelijk een stap verder te brengen.

3.

Als Petrus in het Lucas-evangelie laat blijken dat hij in Jezus Gods Gezalfde herkent, degene die Gods liefdevolle heerschappij belichaamt en door Gods Geest de wereld tot een ruimte maakt waar mensen het goede leven vinden, door in en door hun verschillen elkaar op te bouwen – als Petrus zegt: Jij bent de Gezalfde van God, dan rapporteert Lucas – anders dan Matteüs – niet dat Jezus hem hiervoor prijst. Lucas richt er alle aandacht op *hoe* Jezus Gods Gezalfde is. Jezus blijkt uiteindelijk Gods Gezalfde door de doorstokene te worden waar Zacharia het over heeft, het slachtoffer van de menselijke neiging tot uitsluiting Gods Geest van mededogen betekent een breuk daarmee wanneer mensen naar hem laat opkijken en leren in de spiegel te kijken die hij hen voorhoudt. Dan nemen zij hun eigen zwakte waar en zien hun diepe angst voor hun eigen zondigheid en beperktheid onder ogen. Je geloof dat ik Gods Gezalfde bent, zegt Jezus, komt aan het licht wanneer jij je in mijn spoor afhankelijk maakt van de goddelijke Geest van mededogen, wanneer je inziet dat je hiervan afhankelijk bent en dat ook niet anders wil. Je moet kwetsbaar zijn met de kwetsbaren en dat willen blijven, ook als je pijnlijk wordt en bent gekwetst, ook als je aan die kwetsuren denkt te bezwijken – of misschien werkelijk dreigt te bezwijken, of bezwijkt.

Want de weg van kwetsbaarheid en gekwetstheid is de weg van God nabijheid. 'Als iemand achter Mij aan wil komen', vat Jezus het uiteindelijk samen, 'laat hij dan met zichzelf breken, dagelijks zijn kruis opnemen en Mij volgen.' Dat is niet mis. Het staat haaks om onze tijd, die meent dat mensen nu juist zichzelf trouw moet blijven en wij alleen door trouw te zijn aan onszelf van nut kunnen zijn voor de gemeenschap. Ook kerken en kerkelijke gemeenschappen,

ook mijn collega-theologen hebben op het moment de neiging de vraag centraal te stellen hoe wij vanuit onszelf, vanuit datgene wat we als denken en geloven te zijn en voor te stellen in deze wereld, van nut kunnen blijken voor die wereld. Maar dat staat er niet, in het evangelie van vanmorgen. Er staat: je moet met jezelf breken, 'jezelf verloochenen' zeggen oudere vertalingen. We worden aangespoord afstand te nemen van onze neiging tot zelfbehoud die de wet is van de wereld zoals ze is. Ons wordt afgeraden onszelf in veiligheid te brengen, te proberen van nut of van belang te zijn, en aangeraden simpelweg in moeilijke situaties blijven, ook al weten we niet waar ons dit zal brengen. Dit wil zeggen dat we de mogelijkheid onder ogen moeten zien zelf te worden uitgesloten en uitgedreven, als buitenstaanders te worden gezien en ook buitenstaanders blijken te zijn, voor gek te worden versleten en ook een beetje gek te zijn. Het betekent de kans lopen dat straks helemaal niemand meer naar ons wil luisteren, omdat wat we zeggen binnen de gebruikelijke denk- en leefpatronen geen nut heeft en niets oplevert.

Zo en niet anders heeft Jezus het onder ons als Gods Gezalfde voorgeleefd; ik kan het in alle eerlijkheid niet anders zien. En wie van hem willen zijn, wie hem als hun Gezalfde willen erkennen, wie zijn leven tot de grondslag willen maken van hun leven en hem tot de koning over hun bestaan, als wij hierop inzetten en eraan vasthouden, dan zullen we uiteindelijk ontdekken dat er geen andere mogelijkheid is dan hem daarin te volgen. Dat kost tijd: ook bij de twaalf die Jezus tijdens zijn leven als de zijnen uitkoos duurde het lang voordat zij zich zelfs maar Jezus bedoelingen enigszins realiseerden. 'De vossen hebben een hol' zo vat Hij het uiteindelijk allemaal samen, 'en de vogels van de hemel een nest, maar de Mensenzoon kan nergens het hoofd neerleggen' (Lc. 9,58). Zijn volgelingen blijven echter strijden om wie de grootste is (Lc. 9,47-48), vragen om vuur uit de hemel als zij niet gastvrij ontvangen worden (Lc. 9,52-55), en willen de concurrentie door andere predikers uitschakelen (Lc. 9,49-50). Ik herken dat eerlijk gezegd allemaal wel. Maar uiteindelijk blijkt er maar één weg te zijn die het antwoord is op ons diepste verlangen.

Dominicanen antwoorden als zij intreden in de orde op de vraag wat zij willen: Gods barmhartigheid en die van jullie. Gods barmhartigheid en die van de mensen, die zijn aangeraakt door en uiteindelijk zullen worden omgevormd in de Geest van Gods barmhartigheid. Meer grondslag voor een goed bestaan is er niet. Zij betekenen weinig in de wereld van machten en krachten waarin wij leven en dat is steeds weer een pijnlijke ontdekking. Die pijn en die zwakheid blijken echter in tweede instantie de toegangspoort tot het ware geluk, het ware leven als geschenk, voorbij alle zelfbehoud. – Dat het zo mag zijn.

Erik Borgman